

XALQ TA'LIMI

ISSN 2181-7839

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI XALQ TA'LIMI VAZIRLIGINING
ILMIY-METODIK JURNALI

Muassis:

O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi

PUBLIC EDUCATION

SCIENTIFIC-METHODICAL JOURNAL
MINISTRY OF PUBLIC EDUCATION OF THE
REPUBLIC OF UZBEKISTAN

2021

6

maxsus son

Jurnal 1918-yil dekabr oyidan chiqa boshlagan
O'zMAA tomonidan 2013-yil 4-martda qaytadan ro'yxatga olinib, 0104-raqamli guvohnoma berilgan.

TOSHKENT

TAHRIRIYAT

- 4 Musiqa ta'limini ommaviylashtirish – shaxs rivojlanishini ta'minlashning fundamental asosi

TA'LIM VA TARBIYA NAZARIYASI

- A. Qudratova 6 Ta'lim jarayonida funksional savodxonlikni shakllantirishning metodologik asoslari
- N. Berdiqulova 10 Boshlang'ich sinf o'quv jarayonida ta'lim integratsiyasi mazmuni-mohiyati va uning turlari
- Z. Jo'rayeva 13 Texnologik kompetentlikni rivojlantirishda texnologiya fanlarining didaktik imkoniyatlari
- B. Boltayev 17 Millatlararo totuvlik hissini shakllantirishda badiiy to'garak rahbarining kompetentligi
- Sh. Mustafayev 20 "Art" pedagogikaning tarbiyaviy resurslari
- M. Maxmudova 25 Boshlang'ich sinf o'quvchilarida ijodkorlikni rivojlantirish muammosi
- K. Suvonova

TA'LIM VA TARBIYA METODIKASI

- H. Qoraboyev 29 O'qish darslarida o'quvchilarning o'qish savodxonligini rivojlantirishda mustaqil topshiriqlarning o'rni
- Z. Raxmanova 33 Boshlang'ich sinf o'qituvchilarini iqtisodiy ta'limga tayyorlashning metodik asosi
- N. Shodiyev
- M. Fayziyev
- D. Nabiyeva
- G. Eshqobilova 37 Maktabgacha va boshlang'ich ta'lim matematika darslarida vaqt tushunchalarini o'rgatishning uzviyligini ta'minlash
- A. Karimov 41 "Qurilishda axborot texnologiyalari" fanidan amaliy va mustaqil mashg'ulotlarni tashkil etishga qo'yiladigan asosiy pedagogik talablar

TA'LIM SIFATI: MAZMUN VA MOHIYATI

- Sh. Javliyeva 45 O'qituvchilar kasbiy faoliyatini rivojlantirishning asosiy ko'rsatkichlari

ZAMONAVIY TA'LIM TEXNOLOGIYALARI

- D. Qarshiyeva 49 Uzluksiz kasbiy rivojlantirish tizimida "kvest" darslarini loyihalash tamoyillari
- Z. Qarshiyeva 53 Bo'lajak o'qituvchining refleksiv pozitsiyasini rivojlantirish modelining tamoyillari
- E. Shavqiyev 56 Rangshunoslik fani bo'yicha ta'lim sifatini oshirishda yangi pedagogik texnologiyalarning ahamiyati

MILLIY TA'LIM TEXNOLOGIYALARI

- N. Shodiyev 60 Boshlang'ich sinf o'quvchilarini matematik ta'lim orqali ma'naviy tarbiyalash
- D. Nabiyeva
- S. Pardayev 65 Ma'naviy-ma'rifiy ishlarni targ'ibot qilishda texnologik diversifikatsiyaning ahamiyati
- D. Nabiyeva 69 Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini integral yondashuv asosida ma'naviy-axloqiy kompetentliklarni takomillashtirish
- S. Igamov 73 Umumiy o'rta ta'lim maktablari texnologiya darslarida xalq hunarmandchiligini o'rganishning o'ziga xos jihatlari

Aziza QUDRATOVA,

Samarqand davlat universiteti,

“Aniq va tabiiy fanlar metodikasi” kafedrası o‘qituvchisi

TA'LIM JARAYONIDA FUNKSIONAL SAVODXONLIKNI SHAKLLANTIRISHNING METODOLOGIK ASOSLARI

Annotatsiya

Maqolada funksional savodxonlik va uni shakllantirishning metodologik asosi haqida so‘z yuritilgan. Shuningdek, muallif insonning hayoti davomida doimiy ravishda oladigan bilim, ko‘nikma va malakalarini keng qamrovli hayotiy masalalar yechimini topishda va o‘z faoliyatining turli sohalarida duch keladigan ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlarda qo‘llay olishi bo‘yicha o‘z fikr va mulohazalarini berib o‘tgan.

Kalit so‘zlar. Ta‘lim, inson, bilim, ko‘nikma, malaka, XXI asr kompetensiyalari, savodxonlik, funksional savodxonlik, ta‘lim sifatini xalqaro baholash dasturlari.

В статье рассматриваются функциональная грамотность и методологические основы ее формирования. Он также обеспечивает обратную связь о способности применять знания, навыки и способности, которые человек приобретает на протяжении всей своей жизни, для поиска решений широкого круга жизненных проблем и в социально-экономических отношениях, встречающихся в различных сферах его деятельности.

Ключевые слова. Образование, человек, знания, навыки, компетенции 21 века, грамотность, функциональная грамотность, международные программы оценки качества образования.

The article discusses functional literacy and the methodological foundations of its formation. It also provides feedback on the ability to apply the knowledge, skills and abilities that a person acquires throughout his life to find solutions to a wide range of life problems and in socio-economic relations encountered in various areas of his work.

Key words. Education, people, knowledge, skills, competencies of the 21st century, literacy, functional literacy, international programs for assessing the quality of education.

Jahon hamjamiyatining jadal rivojlanishi barcha sohalarda innovatsion yondashuvni talab etadi. Rivojlangan mamlakatlarda “ta‘lim” barqaror taraqqiyotni ta‘minlaydigan asosiy omil sifatida e‘tirof etilib, xalqaro tashkilotlar hamda dunyoning aksariyat mamlakatlari tomonidan 2030-yilgacha belgilangan yangi ta‘lim konsepsiyasida “ta‘lim sifatini baholash jarayoni va vositalarini takomillashtirish, erishilgan natijalarni aniqlash imkonini beruvchi mexanizmlarni amaliyotga joriy etish” dolzarb vazifa etib belgilandi.

Ta‘lim jarayonining xalqaro standartlarga mos kelishini ta‘minlash hamda XXI asrning raqobatbardosh kadrlarini tayyorlash maqsadida ilmiy izlanishlar olib borish jarayoniga funksional savodxonlik sohasida faoliyat yuritayotgan nazariyachi olimlar va amaliyotchi pedagoglarni jalb qilish lozim.

Pedagogika fanida deyarli yangi hisoblangan “funksional savodxonlik” tushunchasi XX asrning uchinchi choragida jamiyatning postindustriya davriga o‘tish bilan bog‘liq

zamonaviylikning global muammolariga javoban paydo bo'lgan.

XX asrning 50-yillarida ta'lim, fan va madaniyat masalalari bo'yicha Birlashgan Millatlar tashkiloti (YUNESKO)ning tashkil etilishi munosabati bilan aholining savodxonligi muammosi xalqaro miqyosda o'rganilishi boshlangan. YUNESKOning 1958-yildagi 10-sessiyasida "matnlarni tushungan holda o'qiy oladigan va kundalik hayotining qisqa bayonini yoza oladigan odamgina savodli, faqat o'qish ko'nikmasiga ega bo'lgan odam esa yarim-savodli", deb hisoblash tavsiya etildi.

Xalqaro ekspertlarning jamiyat savodxonligini hamda ta'lim sifatini oshirish maqsadida olib borilgan ko'p yillik tadqiqotlar natijasida "savodxonlik" tushunchasiga turlicha yondashuvlar ko'rib chiqildi.

O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasida savodlilik va savodxonlik tushunchalariga quyidagicha ta'riflar berilgan:

- 1) aholi madaniy saviyasi ko'rsatkichlaridan biri;
- 2) odamning adabiy til normalariga muvofiq keladigan og'zaki va yozma nutq malakalariga egaligi;
- 3) oddiy matnlarni o'qish va yoza olish ko'nikmasiga egaligi;
- 4) muayyan soha bo'yicha bilimga egaligi (siyosiy savodxonlik, texnik savodxonlik, tibbiy savodxonlik).

"Savodxonlik" tushunchasining mazmun-mohiyati jamiyat taraqqiyotining turli bosqichlarida uning ijtimoiy, siyosiy, ilmiy, madaniy hamda ruhiy saviyasiga bog'liq ravishda o'zgarib turadi.

Iqtisodning raqobatbardoshligi hamda jahon davlatlari darajasida innovatsiyalarda liderlikka erishish yo'lida yangi impulslarni izlash, mehnat bozori hamda biznes, yuqori texnologik ishlab chiqarish tomonidan ta'lim oldiga turli yo'nalishdagi bilimlarga ega, tanqidiy va kreativ fikrlaydigan, muammolarni anglab turli hayotiy vaziyatlarda yechimini topib, innovatsion loyihalar yarata oladigan mutaxassislar tayyorlash vazifasi qo'yildi. Savodxonlik erkinlik, iqtisodiy o'sish va sivilizatsiyaning jadal rivojlanishi bilan bog'liq.

Jahon Iqtisodiy hamkorlik va rivojlanish tashkilotining (Organisation for Economic Cooperation and Development (OECD)) Xalqaro o'quvchilarni baholash Dasturi (Programme for International Student Assessment (PISA)) – 15 yoshli o'quvchilarning olgan bilimlarini hayotiy vaziyatlarda qanchalik qo'llay olishlarini baholaydi. Taqdiqotining boshqa Xalqaro tadqiqotlardan farqi shundaki, u rivojlanishining ushbu bosqichida o'quvchilar uchun kelajakda foydali bo'lishi mumkin bo'lgan kompetensiyalarni aniqlash muhim deb hisoblaydi.

Har uch yillik davrda o'tkaziladigan PISA tadqiqotlarida asosiy yo'nalishlar sifatida o'qish savodxonligi, matematik savodxonlik, tabiiy-ilmiy fanlar savodxonligi tanlab olingan. Tadqiqot tashkilotchilari "savodxonlik" tushunchasini aslida "funktional savodxonlik" sifatida qarashadi.

PISA tadqiqoti doirasidagi topshiriqlar PISA Konsorsiumi (PISA Consortium), PISA boshqaruv kengashi (PISA Governing Board), turli xalqaro ekspert komissiyalari ta'lim direktoratlari (OECD Directorate for Education) va ishtirokchi mamlakatlarning yetakchi mutaxassislari tomonidan ishlab chiqiladi.

PISA topshiriqlarining o'ziga xos xususiyati, hayotdan olinib, vaziyat tahlili (keys) shaklida taqdim qilinadi. Topshiriq sharti va savol qo'yilishi maktab darsliklaridagidan farq qiladi. Bu esa o'z navbatida ta'lim oluvchilarda "funktional savodxonlik"ni shakllantirishda muammolarni keltirib chiqaradi.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Xalq ta'limi tizimida ta'lim sifatini

baholash sohasidagi xalqaro tadqiqotlarni tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida”gi 2018-yil 8-dekabrda 997-sonli qarori, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-aprelda “O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida”gi PF-5712 sonli farmoni ijrosini ta'minlash maqsadida umumta'lim maktab o'qituvchilarining o'zlashtirish ko'rsatkichlarini nazorat qilish va baholashni xalqaro dasturlar asosida amalga oshirish hamda ta'lim sifatini baholash bo'yicha xalqaro tadqiqotlarda ishtirok etish, 2030-yilga kelib, PISA Xalqaro miqyosda o'quvchilarni baholash dasturi reytingi bo'yicha jahonning birinchi 30 ta ilg'or mamlakati qatoriga kirishiga erishish vazifalari kun tartibiga qo'yildi.

Mamlakatimizning ta'lim sifatini baholash xalqaro tadqiqotlarida ishtirok etishi quyidagi muammolar yechimini topishga imkon beradi:

- ta'lim tizimidagi bo'shliqlarni aniqlash;
- sifatli ta'limni taqdim qilish yo'llarini izlash;
- jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy barqarorligini ta'minlash;
- investitsiyalarning oqimini ko'paytirish;
- raqobatbardosh kasb mutaxassislarini tayyorlash.

Xalqaro tajribalarni o'rgangan holda shuni ta'kidlashimiz lozimki, PISA xalqaro baholash tadqiqotlarida ochiq foydalanishga taqdim qilingan topshiriqlarni muhokama qilish bilan ko'zlangan natijaga erishish mumkin emas. Sababi 3 yillik davriylik bilan o'tkaziladigan tadqiqotlarda vaziyatlar (topshiriqlar) o'zgaradi. Bu esa o'quvchilarning jarayonga tayyor emasligiga sabab bo'ladi. Shu maqsadda fan o'qituvchilarida o'tilgan mavzular asosida boshqa fan o'qituvchilari bilan hamkorlikda hayotiy vaziyatlar bilan bog'liq topshiriqlar tuzish ko'nikmalarini rivojlantirish kerak.

Tadqiqot ishida mamlakatimiz ta'lim shakliga yaqin bo'lgan Rossiya o'quvchilarining xalqaro tadqiqotlarda erishgan natijalari tahlil qilindi.

Matematik savodxonlik – bu insonning matematikaning ahamiyatini anglagan holda, hayotida duch keladigan turli vaziyatlarni (qurilish, savdo, tibbiyot, sayohat va b.) matematik talqin qilish va uni qo'llash qobiliyati.

Tadqiqotga ko'ra, o'quvchilar matematik savodxonlikka quyidagi talablar qo'yiladi:

- yuzaga keladigan atrofda muammolarni aniqlash;
- bu muammolarni matematika tilida ifodalash;
- matematik faktlar va usullarni qo'llash orqali ushbu muammolarni hal qilish;
- ishlatilgan usullarni tahlil qilish;
- qo'yilgan muammoni hisobga olgan holda olingan natijalarni tushuntirish, talqin qilish;
- natijalarni, yechimlarni shakllantirish, ularni ifodalash va qayd etish.

Tadqiqotning dolzarbligi shundaki, o'quvchilar matematikaning amaliy fan sifatida ahamiyatini anglamaydilar, bu esa matematik savodxonlik darajasini pasaytiradi. Amaldagi o'rta ta'lim maktablarining matematika fani dasturida nazariy bilimlarga katta urg'u berilishi va amaliy mashg'ulotlar uchun o'quv dasturida alohida soatlar ajratilmaganligi muammoni yanada chuqurlashtiradi.

Olib borilgan tajriba-tadqiqot ishlarimiz natijalari va xulosalarimizga ko'ra, ta'lim tizimida “funktional savodxonlikni” shakllantirish va rivojlantirish uchun quyidagilarni amalga oshirish lozim:

a) o'quv jarayonida:

Motivatsion ta'lim muhiti yaratish.

Axborot kommunikatsion texnologiyalar bazasini zamon talablariga mos yangilash. O'quvchilarning mustaqil ta'lim olishlarini rag'batlantirish.

Loyiha ishi va tadqiqotlar o'tkazish asosida ta'limni tashkil qilish. Ta'lim jarayonida o'quvchining qobiliyat va imkoniyatlarini inobatga olish.

Baholash mezonlarini ishlab chiqish.

Ta'limda ota-onaning ishtirokini ta'minlash.

b) tashkiliy-metodik jarayon:

Ta'lim muassasalarida "funktional savodxonlik tushunchasi, uni shakllantirish va rivojlantirish" mavzusida doimiy ilmiy-amaliy seminar, treninglar tashkil etish;

Funktional savodxonlikni shakllantirishni o'quvchiga yaqin bo'lgan muhitdan boshlash kerak. Agar hudud dehqonchilik, chorvachilik, bog'dorchilik, ishlab-chiqarish, tadbirkorlik bilan shug'ullansa, demak, shu soha aynan o'sha insonga yaqin. Bola shu muhitda yashaydi va uni qalban qabul qiladi. Keyin, analogik tarzda bilimlarini qo'llay olish diapazonini kengaytirish kerak.

Umumta'lim maktablarida sinf-dars tizimidan loyihaviy faoliyatga tomon o'tish, fundamental bilimlarni funktsional bilimlarga ko'chirish, amaliyotda faol qo'llash jarayoni orqali fanlar integratsiyasi, kesishmasida muammolar yechimining yangicha yo'llarini izlash, lozim topilsa, kashf etishga yo'naltirish kabi amaliy-metodik vazifalarni muvafqiyatli amalga oshirishning innovatsion yo'llarini joriy etish lozim.

Funktional savodxonlik bu – bizning nimani bilishimiz emas, bilganlarimizni qanday qo'llay olishimizdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-apreldagi "O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF-5712 sonli farmoni QHMMB: 06/19/5712/3034-son 29.04.2019-y.

2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Xalq ta'limi tizimida ta'lim sifatini baholash sohasidagi xalqaro tadqiqotlarni tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida" 2018-yil 8-dekabrda 997-sonli qarori.

3. O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi. Birinchi jild. – T., 2000.

4. Ismoilov A. <https://kun.uz/uz/news/2020/03/03/oquvchiga-yodlashni-emas-fikr-lashni-organizatsiya-kerak-ekspert-pisa-sinoviga-tayyorgarlik-haqida>

5. UNESCO. Revised Recommendation concerning the International Standardization of Educational Statistics. General Conference of UNESCO. Paris, 27.09.1978.

6. Образовательная система "Школа 2100". Педагогика здравого смысла: сб. мат-лов / поднауч. ред. А. А. Леонтева. – М.: Баласс, Издательский дом РАО, 2003. – С. 368.

7. Перминова Л.М. Формирование функциональной грамотности учащихся: основы теории и технология. Санкт-Петербург. 1998.

8. Мацкевич В., Крупник С. Функциональная грамотность // Всемирная энциклопедия: Философия. – Минск, Харвест, 2001. – С. 312.

9. Ковалёва Г.С. Что необходимо знать каждому учителю о функциональной грамотности. Вестник образования России. 2019.

10. Основные результаты Международного исследования PISA-2012, Астана – 2013 г., Официальный сайт PISA OESD <http://oesd.org/pisa>